Sven Reichmann

Världens medelpunkt

Det moderna Israels historia

XP MEDIA

Copyright: © 2006 Sven Reichmann och förlaget XP Media

Sättning och omslag: XP Media

Tryck och bokbinderi: AIT Gjøvik AS, 2006

ISBN 91-89299-42-6

Bokförlaget XP Media
Albatrossvägen 36, 136 66 Haninge
Tel. 08-741 2601
www.xpmedia.org

Innehåll

Förord . . . . . sid 7

1 Den kristna prosionismen . . . . . sid 17

2 Christ Church . . . . . sid 21

3 Lugnet före stormen . . . . . sid 25

4 De nya slagen av antisemitism . . . . . sid 28

5 Mjölkens och honungens land . . . . . sid 32

6 Första och andra alijan . . . . . sid 36

7 Nationalhem eller judestat? . . . . . sid 39

8 De arabiska kungarna . . . . . sid 43

9 Stormuftin . . . . . sid 47

10 Korstågen . . . . . sid 50

11 Englands helomvändning . . . . . sid 54

12 Indiens roll . . . . . sid 59

13 De palestinska arabernas uppror . . . . . sid 64

14 På väg mot en stat . . . . . sid 69

15 Gerillakriget . . . . . sid 73

16 Landet skall delas . . . . . sid 79

17 Krig inom Palestina . . . . . sid 83

18 Självständighetskriget . . . . . sid 87

19 Deir Yasin och flyktingproblemet . . . . . sid 92

20 Några år ur ett judiskt liv . . . . . sid 100

21 De israeliska araberna . . . . . sid 107

22 Den flygande mattan. . . . . sid 112
23 Militär uppladdning . . . . . sid 117
24 Sinaikriget . . . . . sid 122
25 Ett kortvarigt lugn . . . . . sid 128
26 Brezjnev hetsar till krig . . . . . sid 133
27 Sexdagarskriget. . . . . sid 138
28 De trognas skara.. . . . . sid 144
29 Svarta september, 1970 . . . . . sid 149
30 Svarta september – på export . . . . . sid 153
31 Det glömda kriget . . . . . sid 158
32 Nära ögat . . . . . sid 161
33 Sadats väg till Jerusalem . . . . . sid 165
34 Det libanesiska träsket . . . . . sid 171
35 Israels första krig i Libanon . . . . . sid 176
36 PLO:s förskingring – och Arafats. . . . . sid 182
37 Kuwait och Gulfkriget . . . . . sid 187
38 Ett oklart erkännande . . . . . sid 191
39 Dubbla spår till ”fred” . . . . . sid 197
40 Freden som spårade ur . . . . . sid 202
41 Freden kraschlandar . . . . . sid 207
42 Svikna löften. . . . . sid 213
43 Fredspristagaren Arafats arv . . . . . sid 218
Referenser . . . . . sid 225
Böcker av Sven Reichmann . . . . . sid 234

Förord

Denna exposé över staten Israels historia har publicerats som en följetong i tidskriften *Shalom över Israel*, en tidning som ges ut elva gånger per år av ett svenskt, kristet sällskap med samma namn. Kanske skulle man hellre tala om sionismens historia eftersom krönikan annars skulle ha börjat med Israels självständighetsförklaring 1948 medan sionismen som praktisk folkvandring och politisk rörelse mera omfattar de cirka 125 år som i huvudsak behandlas. Eftersom avsikten inte varit att beskriva en politisk rörelse eller ideologi utan ett historiskt skeende vill jag kanske helst tala om Israels historia och förhistoria.

Särbehandling

Denna bok har kommit till eftersom Israel är en nation som under stora delar av sin existens varit utsatt för så stark och unik kritik och politisk press att man mycket väl kan tala om särbehandling. Israel är t ex den enda av FN:s 185 medlemsnationer som hittills inte *kunnat* bli medlem av Säkerhetsrådet. Orsaken ligger i att medlemsländerna är indelade i regionala grupper. Dessa kan i sin tur låta någon av sina medlemmar nomineras för en period ihop med Säkerhetsrådets permanenta medlemmar. Eftersom Arabstaterna bildar en egen grupp har de så gott som *alltid* haft en av sina medlemsstater i Säkerhetsrådet.

Israel har hänvisats till den grupp för Mellanöstern där Arabstaterna dominerat. Dessa har helt sonika vägrat att släppa in Israel. FN har som organisation inte velat ta itu med denna unika diskriminering. Sedan år 2000 är Israel inbjudet till att vara temporär medlem av ”Gruppen för Västeuropa och Andra stater (WEOG)”. Denna grupp har kontor i New York, Genève, Wien, Rom och Nairobi. Israel får bara vara med i New York. En israelisk delegat blev likväl utsedd av WEOG till ett sammanträde i Nairobi 2004 men blev *utkörd* av en europeisk delegat (”May I ask what you are doing here?”...)

”Den palestinska frågan”

Låt oss gå vidare genom att läsa i protokollet från sammanträde nr 292 (10/2 2006) med FN:s 30 år gamla ”Kommittén för hävdandet av det palestinska folkets oförytterliga rättigheter” (A/AC.183/SR.292). Det val som gav Hamas en egen majoritet i det palestinska parlamentet hade då nyss hållits. Generalsekreterare Kofi Annan tycktes vara helt ense med FN-kommitténs ledamöter (i huvudsak araber och/eller muslimer) om att, som det heter: *”Majoriteten av palestinier vill inte genomföra våld eller terrorism mot civila israeler.”* Jaså!! Hur förklarar man då att de röstade på Hamas som vill utplåna Israel? Begrep de inte bättre? I vilket fall förklarar kommittén med hänvisning till sin påstådda ”sanning” att den barriär som Israel bygger liksom de många vägspärrarna på ”palestinskt” område skulle vara lika onödiga som olagliga. Vi får också veta att ”Världssamfundet liksom Kvartetten är djupt bekymrade över dessa omständigheter och hade påmint Israel om dess plikt att fullgöra sina skyldigheter.”

På sådant struntprat byggs delar av världspolitiken upp! Vi tänker oss att 51 % av alla palestinier *trots* valresultatet skulle motsätta sig terror mot civila judar. Vem skall då hindra de övriga 49 % från att spränga sig själva och en massa israeler i luften? Inte kommer dessa automatiskt att avstå från sina mordiska avsikter bara för att de skulle vara i demokratisk minoritet. Om sedan valet dessutom ger egen majoritet åt ett parti som talar vitt och brett om sin plikt inför Allah att ”befria” varje kvadratmillimeter av ”Palestina” från judiskt styre, vem skall då hindra terroristerna när alltså palestinsk regering och polis inte kommer att göra det? Och om judarna själva skall göra det, hur skall det då gå till? Finns det något skonsammare sätt än en barriär? Får judar alls lov att försvara sig? Finns det inga ”oförytterliga rättigheter” för dem? Det finns i alla fall ingen kommitté för sådana rättigheter.

Det kan hända att barriären ligger på fel ställe. Men efter sitt nej i Camp David bröt Arafat fredsprocessen och startade den andra intifadan 29 september, 2000, trots att de redan gjorda avtalen stipulerade fortsatta förhandlingar i stället för krig. Om man bryter ingångna avtal och i stället startar ett krig så är det väl den risk man får ta?

Redan namnet på FN:s kommitté säger oss att den är till för att bara skydda den ena av två stridande parters rättigheter. Israelerna tilldelas alltså i praktiken inte ens rätten att överleva trots alla andra vackra ord som FN sätter på papper i den ena deklarationen efter den andra. Och när det gäller ”den palestinska frågan” som konflikten i Mellanöstern envist benämns av FN så är de flesta resolutioner avfattade i hårda ordalag och kritiserar i princip aldrig palestinierna utan bara Israel. Någon ”israelisk fråga” i samma mening som den palestinska finns inte. Kommittén, som funnits i 30 år, hade sitt sammanträde nr 292. Alltså har man i snitt haft tio sammanträden per år nästan bara för att fördöma Israel. Under budgetåret 2004/05 satsade FN $6 381 000 på denna och övriga speciella kommittéer som bara behandlar ”den palestinska frågan”.

Som jämförelse kan nämnas att när 937 000 tutsier och moderata hutuer dödades i Rwandas folkmord 1994 vägrade FN:s säkerhetsråd att ingripa och ville inte ens på länge kalla processen för folkmord. Den FN-personal som fanns på plats flögs ut ur landet och de som iscensatte folkmordet kunde agera helt ostört vad FN beträffar.

Oemotsagd

Den 11 mars 1997 påstod den palestinske representanten i FN:s Kommission för mänskliga rättigheter inför cirka 500 personer representerande 53 stater och ett stort antal icke-statliga organisationer (typ Röda korset eller Amnesty International) att Israel skulle ha kidnappat 300 palestinska barn och injicerat dem med HIV-virus. Ingen sade emot honom utom den israeliske delegaten och ingen krävde några bevis. Efteråt skickade den tjeckiske ordföranden ett brev till alla närvarande på uppmaning av Israels delegat och bad dem att inte fästa något avseende vid denna beskyllning. Då protesterade Irak och Sudan och sade att han inte hade någon formell rätt att ändra på någon delegats yttranden. Slutet blev att ordföranden fick skriva ett andra brev där han tog tillbaka det första. Påståendet finns fortfarande i FN:s protokoll.

Även om det FN-delegaten sade var fel är det inte säkert att han ljög medvetet. Hans inlägg kan ha byggt på vandringssägner. En

fjäder (eller ingen alls) utvecklats till en hel hönsgård i en region där det inte finns någon ”grävande nyhetsförmedling” och där historieskrivning står under censur och ännu mer än hos oss fungerar som propaganda. I ett land där det kan vara livsfarligt att sympatisera med Israel kan rykten om Israel växa tämligen vilt och till sist även bli officiella sanningar trots att de kanske helt saknar verklighetsunderlag. Arafats påstående att de judiska templen stod i Nablus och inte i Jerusalem är bara ett exempel.

FN och flyktingfrågan

För att stanna kvar i FN ett tag till kan vi notera att organisationen har två organ för flyktingar. UNRWA är till *enbart* för flyktingar som uppstått för Israels skull medan UNHCR är till för alla andra flyktingar. Dessa organ har helt olika definitioner på vem som är flykting. Palestinska flyktingar är de vars ”normala bostadsort var Palestina mellan juni 1946 och maj 1948 och som förlorade både hem och försörjning som en följd av 1948 års arabisk-israeliska konflikt”. UNHCR beskriver en flykting som ”en som befinner sig utanför sitt fosterland eller långvariga bostadsort och som har välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sin ras, religion, nationalitet eller medlemskap i en särskild samhällsklass eller politisk grupp och som är oförmögen eller ovillig att dra nytta av sitt lands beskydd eller återvända dit på grund av fruktan för förföljelse.”

En stor grupp palestinier som flydde 1948 eller 1967 har fått medborgarskap i Jordanien. Enligt UNHCR är de inte längre flyktingar, men enligt UNRWA är de det fortfarande och de har använts av PLO som en bricka i det politiska spelet. Enligt UNHCR omfattas endast sådana barn och efterkommande som själva är flyktingar. Där kan inte flyktingar föda barn till flyktingstatus i ett främmande land – vilket man kan i UNRWA. UNHCR:s flyktingar kan inte räkna med att bli försörjda av FN på samma sätt som UNRWA:s där bidrag numera betalas ut till cirka 3,5 millioner personer. UNHCR försöker hjälpa flyktingar att skapa ett nytt liv på den plats dit de flytt. UNRWA understödjer palestiniernas krav att varje flykting ska få komma tillbaka till exakt den plats där han eller hans förfäder befann sig 1946-1948 vare sig den platsen i dag finns bevarad eller

inte. Hur skall man göra om den platsen sedan dess har blivit ett flygfält eller en motorväg? Man kan ju inte återställa ett helt land till 1948 års utseende hur litet det sedan än må vara.

År 2000 var UNRWA:s budget $293 millioner. Arabstaterna (inkl de som producerar olja) stod bara för 2 % av denna summa.

Med alla skurkstaters medverkan skall FN hålla reda på alla skurkstater (vilka nu dessa än må vara!). Därför blir det en viktig fråga hur många delegater som har en demokratisk regering bakom sig och hur många som sitter där med mandat från en diktator som förtrycker sitt eget folk. Vad händer om de senare staterna får majoritet? Om dessa tar varandra i hand och börjar samarbeta vad händer då? Och om FN:s beslut upphöjs till ”internationell rätt” hur blir det då? Det skulle kunna bli som om maffian fick i uppdrag att hjälpa både lagstiftande myndigheter och polisen att motarbeta den organiserade kriminaliteten. Det är först nyligen som de demokratiska staterna har börjat samarbeta i FN för att inte diktaturerna skall ta överhanden. Hur pass tillförlitligt är FN som överstatligt organ?

Nyhetsförmedlingen

För de flesta skapas bilden av Israel och konflikten i Mellanöstern i första hand av nyhetsflödet i TV, radio och tidningar. Låt oss därför se på några orsaker till att de bilder som förmedlas via nyhetskanalerna kan bli vinklade.

Israel är en demokrati medan PLO resp den palestinska myndigheten i praktiken är och har varit en diktatur under alla Arafats dagar, alltså från 1969 till 2004. Samtliga Arabstater har också varit diktaturer under den tid som denna bok vill studera även om en försiktig ansats till demokrati i begränsad form kommit att etableras här och där. Många muslimska organisationer, t ex al-Qaida, är dessutom dolda stats- eller maffialiknande grupper – nationellt eller internationellt – likaledes med diktatoriska styrelseformer. I många Arabländer bekämpas de av landets styrande organ, ibland även med massarresteringar och internering utan dom. Som nyhetskonsument glömmer man ofta att det är två väsensskilda uppgifter att samla kunskap om en demokrati respektive en diktatur, inte minst om man skall kunna arbeta på plats.

TV-kanalen al-Jazira startade 1996 i Qatar som den första arabiska TV-kanal som hade ambitionen att inte vara en megafon för det egna landets diktator. I vad mån den lyckats är givetvis beroende på vem man frågar. Men det är alltså bara tio år sedan någon kungjorde en *ambition*. Och den åstadkom något av en jordbävning i Arabvärlden, trots allt. Sedan dess har den fått en enda efterföljare – al-Arabiya i Dubai.

En halvsanning är det samma som en halv lögn. När dessa rader skrivs består den viktigaste palestinska krigföringen i att palestinier skjuter s k Kassam-raketer från Gazaremsan mot den närbelägna israeliska staden Sderot. När Israel då försvarar sig ondgör sig genast kommentatorer i svenska nyhetsmedier över att nu ”skruvas våldsspiralen upp ännu mer.” Som om den inte skulle skruvas upp ännu mycket mer om inte Israel försvarade sig! Om det var fritt fram för palestinierna skulle väl raketerna falla som ett störtregn både dag och natt. Det alternativet glöms *alltid* bort när talet om våldsspiralen dras igång på nytt. Och det är nästan bara när Israel förvarar sig som våldsspiralen förs på tal. Vilket får det att låta som om Israel ensamt bar skuld till att våldsspiralen fortsätter.

Två kulturer

Den som skall rapportera nyheter från Mellanöstern möter två kulturer som är så olika att det är få förunnat att kunna förstå dem bägge. Och då menar jag inte skillnaden mellan hebreiska och arabiska som språk utan själva sättet att tänka, leva och relatera sig till andra.

Under 68-vänsterns glansdagar då Västvärlden blev pinsamt medveten om kolonialismens verkningar gav USA-palestiniern Edward Said ut en bok som blev lite av en kultbok – ”Orientalism”. Där tog han med många citat upp frågan hur Västerlandets ”experter” försökt beskriva hans egen barndoms kultur. Många citat – säkert valda med omsorg – är så pinsamma att man vrider sig när man läser dem. Trots att Saids egen attityd mot Västs orientalister var lika svepande och generaliserande i sina omdömen och uttalanden fick boken den effekten att västliga journalister blev mycket noga med att inte på minsta vis kritisera den arabiska kulturen. Ett visst mått av undfal-

lenhet blev i stället politiskt korrekt. Och en återhållsamhet hade självfallet varit bra om den bara hade gällt båda parter lika.

Mycket av det som är svårast för oss att förstå är de ännu levande resterna av den beduinkultur som fanns långt före islam. Bland invandrare från Mellanöstern till Sverige har vi mött familjer där det varit en självklar rättighet, kanske t o m plikt, för fadern att döda sin dotter om hon i handling skulle hävda rätten att gifta sig med en annan man än den som fadern har utvalt. I vårt land kallas företeelsen hedersmord.

Frågan blir hur det är att växa upp i en miljö eller kultur där åtminstone en del fäder på detta vis kan värdera sin egen heder högre än sin dotters liv? Hur präglas sönerna i en sådan familj och hur präglas döttrarna? Och vad händer med hela kulturen som ju skapas av människor formade i en miljö där sådana mord – om än kanske sällsynta – trots allt kan falla inom de socialt acceptabla ramarna? Om faderns auktoritet i familjen kan vara så upphöjd, vad får det för konsekvens när vi studerar ledarskap på högre nivåer? Blir sådana termer som demokrati, jämställdhet eller mänskliga rättigheter begripliga eller faller de bara platt till marken? När nu alla Israels politiska fiender styrs av diktatorer, vad kan då en sådan diktators heder kräva i internationella konflikter om hedern kan få kräva ett så högt pris inom vanliga familjer?

Vi kan därför inte utgå från att västerländska reportrar – eller för den delen, politiker – automatiskt kan förstå hela innebörden i beslut som fattas inom en kultur som i långa stycken bygger på självklarheter som är så pass annorlunda än våra. Mellanöstern har tyvärr varit en region dit man vid olika kriser skickat TV-team eller reportrar som annars bevakat andra ämnen inom andra regioner. Ibland blir resultatet lika märkligt som om man satte lokförare till att jobba som piloter. Ett byte på presidentposten i USA kan på samma vis ge uppdraget åt en novis att genast förstå det som normalt kräver lång tid att bli förtrogen med.

Palestiniern Saïd Aburish har skrivit en biografi över Yassir Arafats liv. I förordet förundrar han sig över böcker i samma ämne som tidigare skrivits av västerländska författare. Dessa betecknar gärna

Arafat som ”gåtfull” eller som ett ”mysterium”. Aburish förklarar att Arafat inte är gåtfull om man bara förstått

> ”.. att känna honom förutsätter att man går bakåt i tiden, kanske till ett annat århundrade; och att förstå honom betyder att man utforskar den basarmentalitet som rådde i hans barndom och som formade honom.” (sid 3-4, min översättning från engelska)

Det århundrade man måste gå till får bli 1800-talet eftersom Aburishs bok kom ut 1998. Den arabiska kultur som Aburish talar om är till stora delar borta, vilket betyder att Arafat kunde bli förstådd av sina egna medan han ofta framstod som just gåtfull och obegriplig för omvärldens reportrar eller för politiker som ville förhandla med honom. De senare förstod ofta på tok för sent att Arafat menade något helt annat redan med själva *ordet* förhandling än vad de gjorde. Läs gärna de två websajter där Dennis Ross – USA:s chefsförhandlare – yttrat sig efter Osloprocessens död (se litteraturlistan)!

Islams politiska termer

Bernard Lewis har skrivit en bok som tar upp islams politiska språk. Där går han igenom vad en rad politiska termer betyder och hur de används i länder som påverkats av islam – krig, fred, avtal, rättighet, flykting etc. Ju mer man läser desto mer förstår man att skillnaden i ordbetydelser reflekterar ett helt annat sätt att tänka än det västerländska och demokratiska. Skillnaden i kultur handlar inte bara om att man inom Arabvärlden skulle sakna demokratiska traditioner. Ibland finns det två ord för något som vi ser som samma sak. Islams flyktingar heter inte det samma som exempelvis Israels och de har helt andra legala rättigheter – enligt den islamiska lagen, *sharia*. Med sina två flyktingorgan och med sin kommitté för palestiniernas oförytterliga rättigheter har FN i betydande grad anpassat sig till detta tänkesätt. Om denna anpassning är rätt eller fel sett ur demokratisk synvinkel går naturligtvis inte att entydigt bestämma eftersom demokrati handlar om vad majoriteten vill. Poängen är dock att vi talar olika språk och har svårt att förstå varandra.

Bokens upplägg

Min önskan är att på den ytterst komplexa och explosiva situation som sedan länge varit rådande i Mellanöstern ge ett av flera tänkbara perspektiv, ett som en någorlunda väl påläst israel kan känna igen. Jag ger mig alltså inte ut för att ge hela bakgrunden eftersom den ligger utanför en enskild människas räckhåll. Det är givet att en sådan översikt blir en partsinlaga. Jag ser inget fel i det så länge man bemödar sig om att tala sanning. Varje debatt består till största delen av just partsinlagor där man hoppas att en reflekterande allmänhet skall kunna finna en större helhet genom en syntes av de bidrag som debattanterna ger.

Som förut nämnts är texten en sammanställning av tidningsartiklar som publicerats med en månads mellanrum. Varje artikel motsvarar ett kapitel. I en serie artiklar måste man upprepa många grundläggande fakta eftersom man inte kan utgå ifrån att läsaren kommer ihåg detaljer från tidigare avsnitt. Nya läsare tillkommer också under resans gång. Jag har försökt rensa bort sådana upprepningar som blir onödiga när man gör om serien till en bok. Skulle jag inte ha lyckats på alla punkter hoppas jag på överseende.

För de läsare som inte känner till mig vill jag till sist nämna att jag är kristen. Dessutom är jag inte av judisk börd. Jag skulle inte sörja om så vore fallet men jag vill inte bli misstänkt för att tala i egen sak med denna bok.

Mölndal juli, 2006

Sven Reichmann

P S

Innan denna bok hunnit gå i tryck har Iran och Syrien via Hamas i Gaza och Hizbollah i södra Libanon provocerat fram nya krigshandlingar. Sverige deklarerade *under pågående krig* att man efter kriget skulle ordna en internationell givarkonferens som skall hjälpa till att betala skadorna – men bara i det Libanon som startade kriget. Undra på att islamisterna får frimodighet till att fortsätta kriga!

Israel gick inte skadeslöst ur kriget. Hela norra Israel besköts under flera veckor med artilleri och sammanlagt mer än 4000 raketer från Hizbollah med omfattande förstörelse som följd. Israel beräknar att bara de materiella skadorna på hus, vägar etc belöper sig till $1,4 milliarder US dollar.

Iran som förser Hizbollah med vapen är på god väg att skaffa sig kärnvapen med hjälp av rysk expertis. Raketer för långdistans har de redan...

1. Den kristna prosionismen

Man brukar säga att den moderna *återflyttningen* av judar till det Heliga landet började 1882-83. Den utlösande impulsen till denna rörelse var stora förföljelser som exploderade i Ryssland sedan tsaren Alexander II mördats 1881 och en mindre liberal härskare kom på tronen i hans ställe. Ryktet spreds att alla det väldiga imperiets cirka 2 millioner judar skulle ha burit skulden.

Sionismen som *judiskt politisk rörelse* syftande till en egen nation kom däremot inte från Ryssland. Den uppstod lite senare och räknar åren 1896-97 som sitt födelseår. Österrikaren Theodor Herzl publicerade boken ”Der Judenstaat” (Judestaten) 1896. Den första sionistiska kongressen hölls sedan under hans ledning i Basel året därpå, 1897. Men till allt detta fanns en lång förhistoria både bland judar och, faktiskt också, bland kristna.

”Nästa år i Jerusalem” hade judar i förskingringen sagt under sitt påskfirande (*pesach*) sedan folket spritts ut över världen efter år 70 och år 135 e Kr. Man upphörde aldrig att vänta på den gemensamma återflyttningens dag som Bibeln lovar det judiska folket. Och tidvis hade ganska stora försök till återflyttning ägt rum. När alla judar, som inte ville låta döpa sig, visades ut ur Spanien och Portugal omkring år 1500 drog många norrut och fann en fristad i Holland, men många reste också österut till Italien, Balkan eller det Heliga landet. Viktiga läror inom kabbalismen (= judisk mysticism) kom till i Safed under tidigt 1500-tal och inflyttningen hade nog sin del som orsak till uppblomstringen.

År 1666, i efterdyningarna till denna andliga blomstring, uppträdde i Smyrna en man som hette Shabbetai Zvi, och denne utropades som Messias av profeten Nathan av Gaza. En väldig rörelse uppstod. Många judar i Europa och Nordafrika sålde vad de ägde för att flytta tillbaka. Dessvärre visade det sig att denne Messias övergick till islam när sultanen i Konstantinopel hotade honom med avrättning. Och så gick luften ur den återflyttningen – under stor smärta och förvirring.

Återkomsten utlovas i Bibeln som en del av Messias ankomst. När Herzl lanserade sionismen som en sekulär politisk rörelse blev därför många rabbiner helt förskräckta och försökte hindra människor från att flytta. De menade nämligen att det fanns inget som sade att Herzl skulle vara Messias. De befarade i stället en likadan katastrof som den med Shabbetai Zvi. Än i dag finns det fromma judar – också i Israel – som menar att den moderna återflyttningen är fel. De som redan är i Israel försöker fortsätta att leva där som om de alltjämt vore i exil. Det är ofta dessa judar som har lättast att gå palestinierna till mötes.

Engelska puritaner

På den kristna sidan kan vi fånga upp en spännande tråd i England under tidigt 1600-tal. Överallt dit reformationen kom skapade den en lust att studera Bibeln. Människor började läsa och märkte många gånger med förundran att det fanns en nästan ofattbar skillnad mellan dåtidens kyrkliga traditioner och dogmer å ena sidan och Bibeln å den andra. Bland puritanerna i England – där bibeltroheten drevs längst – fanns det människor som upptäckte att det saknades stöd i Bibeln för ersättningsteologin (en kristen dogm som påstår att kyrkan skulle vara det nya, ”andliga Israel” medan Gud skulle ha övergett det gamla Israel). Gud hade visst inte tagit sin hand ifrån Israels folk utan historien skulle till sist sluta med Israels återkomst till Landet vilket i sin tur skulle leda till Jesu återkomst till jorden. Och världens kungar skulle då få stå inför Messias med hatten i hand (Jfr Jes 60-61).

En som sade detta offentligt hette sir Henry Finch (1558-1625). Han var lärd i mycket, bl a i hebreiska, så han hade rejält på fötterna när han gick ut med detta budskap. Han var också en framstående jurist och satt i parlamentet. När han 1621 började förkunna allt detta i sin bok ”The World’s Great Restoration” (= Världens stora återupprättelse) blev dock den engelske kungen rasande (James I, den kung som gav namn åt ”King James Bible”). Kungen kunde nämligen inte tänka sig att stå med hatten i hand för vem det vara månde. Boken stämplades som ”kränkande för den kungliga värdigheten” och drogs in varefter författare och förläggare hamnade i fängelse.

Sir Henry fick välja mellan att be kungen om ursäkt eller att sitta kvar i sitt fängelse. Han valde det förra. När han kom ut skrev han en ny bok (”The Calling of the Ieuus [Jews] and (with them) of all the Nations and Kingdoms of the Earth to the Faith of Christ” = Judarnas och de övriga ländernas kallelse till tron på Kristus). Boken var ett inträngande bibelstudium ur såväl Gamla testamentet som Nya. Där hade sir Henry vis av skadan tagit bort alla kommentarer om jordiska kungar som fick ödmjuka sig. Men resten fanns med, tydligt och klart.

Märkligt nog dök det sedan upp personer lite nu och då som också hade läst Bibeln på samma sätt som Henry Finch. Två tidiga exempel var irländaren John Toland (1670-1722) och dansken Holger Paulli (1644-1714). I slutet av 1700-talet kom flera teologer, främst i England, ut med skrifter eller böcker som handlade om Israels återkomst och upprättelse. Vi möter namn som: Richard Hurd (1774, biskop), Thomas Burnet, Joseph Eyre (1771), Edward Whitaker (1784, evangelist) och Charles Jerram (1795, teologistudent). År 1849 kom så engelsmannen John Thomas (1805-71) ut med en stor bok som hette ”Elpis Israel” (= Israels hopp). Vid samma tid (1848-49) ägde flera revolutioner rum i Europa, ett faktum som blåste liv i intresset för eskatologin (= läran om tidens slut) och här kom nu en ytterst grundlig och sakkunnig analys av hela detta område och om Israels återkomst.

Till USA

John Thomas var ofta över i USA och spred även där sina tankar. Marken var väl förberedd. Många emigranter från England var just puritaner (eller ättlingar) som hade flyttat till Amerika eftersom de hade förföljts hemma. Bibeltroheten och respekten för Gamla testamentet tog de med sig. *De kände sig också genom sina livsöden identifierade med Israels folk*. Deras flykt från England över Atlanten för trons skull kunde lätt jämföras med Israels flykt genom Röda Havet. *Många orter i USA fick bibliska, judiska namn*. Presidenten i USA, John Quincy Adams, pläderade redan på 1820-talet för en judisk återupprättelse i landet Israel.

Här ser vi nu några av de rötter som med tiden ledde fram till den engelska Balfour-deklarationen om ett judiskt ”nationalhem” i Palestina (1917) och till den uppbackning vi sett sedan länge både av Balfour-deklarationen och av staten Israel från USA:s sida. Det var med president Wilsons stöd som England fick uppgiften av Nationernas Förbund att skapa ett judiskt nationalhem. USA:s intresse för Israel har därför inte alls bara att göra med ”den starka judiska lobbygruppen” som svenska nyhetsmedier i dag älskar att tala om. Det finns bland kristna i USA en utbredd judevänlig tradition nästan lika gammal som staten själv.

Betyder allt detta att staten Israel är ett mänskligt försök att få Bibelns profetior att bli verklighet? Som vi snart skall se mötte projektet så överväldigande svårigheter att om det bara varit fråga om mänsklig ansträngning borde resultatet rimligen ha blivit lika misslyckat som vid tidigare försök.

2. Christ Church

Låt oss dröja lite vid en del av den kristna, engelska tradition som kom att utgöra en sorts försionism. Strax innanför Jaffaporten i Jerusalems gamla stad ligger en protestantisk kyrka med tillhörande bokhandel. Kyrkan har engelskt ursprung och heter Christ Church. Den har en ganska lång och spännande historia med stark anknytning just till de engelska kristna som redan på 1600-talet fick en förståelse för att historien skall komma att sluta med Israels återkomst till Löfteslandet, folkets omvändelse och Jesu återkomst till jorden. När man efter 1700-talets stora väckelse kom fram till 1810-talet hade denna tanke mognat hos många av deras ättlingar. De var då beredda att gå från insikt till handling. Nu ville man börja göra något för att händelserna skulle komma igång. Då var det ännu cirka 70 år kvar innan den första alijan (= judisk återflyttning, ordet betyder *uppstigande*) uppstod. Det dröjde sedan ytterligare 15 år innan sionismen kom till som judisk, ideologisk rörelse. Mer än hundra år skulle gå innan Balfour-deklarationen utfärdades. Man var alltså tidigt ute även rent praktiskt.

Det fanns inget i samtiden som talade för en nära förestående judisk återkomst. 1810-talet var snarast en period då många europeiska judar började hoppas att assimilering skulle bli möjlig så att de för alltid skulle kunna leva utan problem i de olika länder där de bodde, särskilt i Europa. Antisemitismen hade just då tillfälligt mattats av efter den franska revolutionen. Denna hade ju som ett av sina filosofiska ideal tanken om alla människors lika värde. Det som nu startade bland engelska kristna var snarast ett profetiskt skeende som gjorde att de blev beredda att gå in i en långsiktig tjänst för att återflyttning med tiden skulle komma till stånd.

En stiftelse

Vad göra? På bästa kristet maner började man med att göra en stiftelse. Tillsammans med en nyfrälst jude, Joseph Frey – son till en rabbin och bördig från Tyskland, startade man år 1809 ”The London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews” (= Londons

förening för kristen mission bland judar) vilket man förkortade till LJS. Man såg som sitt viktigaste uppdrag att predika Kristus för judar för att just därigenom förbereda en judisk återflyttning. I liten skala började man på hemmaplan genom att predika och ge socialhjälp till fattiga judar i Londons East End. Senare etablerade man sig också med samma slags arbete i Warszawa där man var kvar tills nazisterna kom dit 1939. Ytterligare en rabbin av tysk börd omvände sig 1825 – Michael Solomon Alexander. År 1841 blev han sedan den första protestantiska biskopen i Jerusalem.

Joseph Wolff hette en annan omvänd jude, också han från Tyskland. År 1821 seglade han som den förste från LJS till Jerusalem, mest för att kolla läget och sprida Nya testamentet bland judar. I början blev han vänligt mottagen av Jerusalems judar, men när han bosatte sig mitt ibland dem började fientligheterna. Rätt snart, när andra från LJS kom efter och verksamheten växte, fick man inte bara mothugg från rabbiner utan snart nog också från katoliker, senare även från muslimer och ortodoxa kristna. I inget av dessa läger ville man acceptera att det startades en bibeltrogen, protestantisk mission bland judar i den Heliga staden. Vännerna från LJS lät sig dock inte hindras.

Judarna trängda

Palestina var på den tiden en turkisk provins styrd av muslimer. Den judiska befolkningen i Jerusalem var mycket hårt trängd av muslimerna. Dessa kunde i praktiken gå in hos judar och plocka åt sig vad de fann för gott att ta. Judarna kunde inte – fick inte – försvara sig utan var i praktiken rättslösa. En av de första åtgärder som LJS drev fram var att de fick den *engelska regeringen* att öppna ett konsulat i Jerusalem. Konsuln fick helt öppet i uppdrag av den engelska regeringen att föra judarnas talan och sörja för deras beskydd och rättstrygghet. Det tog lite tid innan byråkratins kvarnar hade malt färdigt. Men 1839 kom LJS-medlemmen William Tanner Young som förste konsul till Jerusalem. Han fann mycket snart att en jude i denna stad inte räknades för mer än en hund. Med liv och lust gick han in för att sörja för deras beskydd. En rad politiska händelser – bl a fredsavtalet efter Krimkriget – ledde till att turkarna pressades till

att åtminstone på papperet ge etniska minoriteter samma rättigheter som turkar. Och den engelske konsuln fick offentligt erkända befogenheter att bevaka dessa rättigheter för judarnas (och de kristnas) räkning i Jerusalem.

En kyrka

De engelska protestanterna i Jerusalem ville tidigt bygga en kyrka. I denna stad behärskad av muslimer var detta inte något enkelt projekt. Men 1841 hade den protestantiska gruppen vuxit – inte bara med ditresta utan även med lokalt omvända judar. Då tillsatte man en biskop, som jag nyss nämnt. I det läget reagerade både påven och de ortodoxa. Efter att utan framgång ha försökt att hälla grus i det engelska maskineriet krävde dessa då att också få ha varsin biskop på plats. Den 28 januari 1842 lade man första stenen till en kyrka. Ett år senare blev det stopp. Då hade rysk-ortodoxa kristna och muslimer tillsammans aktiverat den turkiska regeringen. Många judar som inte var turkiska medborgare hade ryskt medborgarskap – vilket var svepskälet för den ortodoxa kyrkans ”omsorg” om judarnas andliga hälsa.

Rabbinerna i Jerusalem lyckades också få konsul Young över på sin sida till att motarbeta kyrkbygget. En våldsam konflikt hade nämligen brutit ut när tre judiska rabbiner tidigare låtit döpa sig och sedan förbjöds av sina forna kollegor att ens träffa sina egna familjer. Kyrkbygget blev en affär för underhuset i London den 11 april 1843. Sedan kopplades sultanen i Konstantinopel in och denne utfärdade 1845 ett dekret att kyrkan kunde byggas. Dessvärre angavs i beslutet en annan plats än den man börjat på. Styresmannen i Jerusalem använde med glädje denna lapsus till att ytterligare stoppa projektet. Så blev det ett varv till genom underhuset och sultanen. Först 29 januari 1849 kunde kyrkan invigas.

Socialt arbete

Under tiden som bygget stod stilla satt man inte i Jerusalem och väntade på bättre tider. Man startade sjukvård för judar och man öppnade yrkesutbildning, skolor, bokhandel och teologiskt seminarium. De tre första punkterna togs givetvis mycket tacksamt emot

av de fattiga judarna. Rabbinerna, däremot, hotade människor med uteslutning och andra trakasserier om de bara satte sin fot i någon av dessa institutioner. Men folk kom ändå. Nöden var alltför stor. Genom denna konflikt grundlades den attityd som än i dag finns i Israel där man ser med stark ovilja på kristna missioner som försöker ”köpa” proselyter med socialhjälp eller andra förmåner. För de judiskt troende judarna hade konflikten det goda med sig att rabbinerna i Jerusalem aktiverade rika judar i andra länder till att bygga likadana institutioner, sjukhus, skolor och yrkesskolor. Moses Montefiori var en av de mera namnkunniga som engagerade sig hårt för att på det sättet motarbeta den kristna missionen. Marken förbereddes därför ändå för den kommande återflyttningen vare sig de judar som kom bekände judendom eller kristendom.

Kopplingen mellan LJS och den engelska regeringen var konstant under 1800-talet. Den höll i sig tills England år 1917 hade erövrat Palestina. När väl Balfour-deklarationen om ett judiskt nationalhem i Palestina hade utfärdats kort tid därefter började emellertid kopplingen att upplösas. Ett intressant profetiskt skede hade i vilket fall startats.

3. Lugnet före stormen

Den franska revolutionen skapade om Europa på många sätt. En effekt bestod i att en ny syn på de europeiska ländernas egna judar började uppstå. De hade tidigare alltid setts som främlingar även om många generationer av deras förfäder hade bott och verkat på samma plats och även om de talade landets språk. Juden (i singularis = alla judar) påstods vara ”annorlunda” vilket ansågs vara skäl nog. Med franska revolutionen uppstod emellertid ett nytt synsätt både på vad en nation är och hur en nations styrelse ska upprättas och vidmakthålls. En viktig punkt var förhållandet mellan överhet och undersåtar. Kungadömet ”av Guds nåde” (= kungen tillsatt enbart av Gud) hade, där det varit rådande, skapat mer eller mindre enväldiga kungar, ansvariga endast inför Gud och därför i praktiken inte ansvariga inför någon. Upplysningstidens filosofi och den efterföljande revolutionen kastade omkull det statsskick som detta synsätt hade skapat och bidrog till att bana väg för demokrati. Makten skulle utgå från folket och inte från Gud. Orsaken sades vara att det helt enkelt inte fanns någon Gud.

Som en bieffekt ändrades därmed – åtminstone till en tid – den allmänna synen på judarna. Man började nämligen tala om mänskliga rättigheter. Det hade man aldrig gjort förut. Så länge de gudsnådeliga kungarna hade regerat fanns inga sådana rättigheter. Kungen hade i stället delat ut sin högst godtyckliga nåd och onåd som ingen kunde hävda några synpunkter på. Bara kungen hade rättigheter. I reaktion mot denna folkets rättslöshet ville man nu införa rättigheter för alla, knutna till det faktum att man var människa. Även judarna ansågs vara människor, åtminstone av de filosofer som stod bakom upplysningens idéer. Därför började man tala om ”fransmän (tyskar etc) med avvikande religiös tro”. Därmed var de inte riktigt främlingar på samma sätt som förut.

Assimilering

Många judar började dra en suck av lättnad. Nu kanske man äntligen kunde få jämlikhet med andra medborgare. Längtan efter sådan

jämlikhet var så stor att många var villiga att avsäga sig större eller mindre delar av sitt judiska arv för att få leva under trygga, människovärdiga förhållanden. Man började tala om assimilering. Frågan blev till sist om judarna som folkgrupp skulle behålla sin identitet eller försvinna i folkhavet. (Det fanns – och finns än i dag – judar som menade att det judiska folket riskerade att utplånas genom assimileringen.)

Under första halvan av 1800-talet låg därför judeförföljelserna nere i Europa – någorlunda, i alla fall. Till detta bidrog också den sekulära syn på kyrka och kristendom som upplysningens filosofer hade skapat på 1700-talet. För den judiska minoriteten var detta en vinst eftersom kyrkan fram till det tidiga 1800-talet hade haft patent på judeförföljelser i Europa. De flesta argument för att missakta, förfölja eller döda judar hade nämligen kyrkan dittills skapat med sin teologi. Upplysningsfilosoferna pekade på att samma kyrka med liknande teologi hade skapat religionskrigen och häxprocesserna. Att vara ”upplyst” i tidens mening blev därför att vara ”förnuftig” och inte inlåta sig på liknande dumheter. Att revolutionen med sina många giljotiner var en liknande dumhet glömdes i hastigheten bort.

Judar i alla länder

Samtidigt som assimileringen började öppnades Sydamerika som den sista kontinenten i världen för legal judisk invandring. Därmed uppfylldes profetiorna om att Israels folk skulle komma att spridas till världens alla länder (jfr Hes 36:16 f). År 1492, när Columbus seglade iväg västerut, fick Spaniens judar välja mellan dop och landsförvisning. Några år senare togs samma beslut i Portugal dit många spanska judar hade tagit sin första tillflykt. Dessa två länder som sedan behärskade Sydamerika bestämde tillsammans att bara goda katoliker fick flytta till denna kontinent. Antagligen var detta en stadga vars efterlevnad var svår att kontrollera i detalj. I vilket fall: först när de Sydamerikanska staterna blev självständiga i början på 1800-talet blev legal judisk invandring möjlig. I princip fanns judar vid det laget överallt annars på vår jord. Större invandring till Sydamerika blev inte av förrän i slutet av 1800-talet när antisemitismen på nytt exploderade i Europa. Dessförinnan hade alltså assimi-

leringen skapat ett uppehåll i förföljelserna på cirka 60 år samtidigt som de sista länderna blev öppna för judisk invandring.

Kyrkans förföljelser hade tidigare drivit judar att flytta till ständigt nya områden. Den antisemitism som uppstod under sent 1800-tal efter assimileringens högsäsong var inte längre religiös till sin grundläggande struktur utan politisk, ekonomisk och rasistisk. Den spreds icke desto mindre av många kyrkans män. *Men den hade en ny struktur och fick på sikt också en helt ny verkan genom att börja driva judarna tillbaka till Löfteslandet*. Detta var rakt inte förföljarnas mening, förstås. Men Gud hade lovat att när judar fanns i alla länder skulle Gud börja samla dem tillbaka till det utlovade landet.

Första delen av 1800-talet var därför lugnet före stormen.

4. De nya slagen av antisemitism

Ordet antisemitism lanserades 1869 av en journalist i Hamburg – Wilhelm Marr. Det nya judehatet ville inte som förut uppträda i religiösa kläder utan ville i tidens anda hellre kalla sig vetenskap. Marr ville därför forma en vetenskaplig term för det eviga förföljandet av judar. Även araber räknas till semitiska folk vilket ibland får den absurda effekten att öppet judehatande araber kan förklara att de inte är antisemiter eftersom de själva hör till ett semitiskt folk. Antisemitism gäller dock i praktiken bara judar.

Två pionjärer

Låt oss se på två pionjärer inom dessa nya former av antisemitism! Dels har vi Karl Marx, som till börden faktiskt var jude och som genom kommunismen lanserade en *politisk* och *ekonomisk* antisemitism. Dels har vi fransmannen Arthur de Gobineau, som gjorde antisemitismen till en *biologisk* raslära och därmed banade väg för den andra av 1900-talets blodiga rörelser – nazismen. Än i dag hörs judefientliga tongångar både i den extrema högern (Gobineau) och i stora delar av den inte ens så värst extrema vänstern (Marx).

Marx var en av de agitatorer som blåste liv i antisemitismen bland annat genom att uppväcka den förment girige juden från de döda. ”Bakom varje påve står en jesuit och bakom varje förtryckare står en jude” – var hans paroll. Tankarna om judars påstådda girighet har närmast uråldriga rötter. Delvis uppstod dessa idéer genom att det under hela medeltiden rådde yrkesförbud för judar när det gällde lantbruk, militära yrken och sådana hantverk som organiserade sig i skrån. Det som återstod var främst affärsverksamhet. Judar blev allt från gårdfarihandlare till bankirer. Riktigt död hade dock den gamla tanken om judens inneboende (biologiskt nedärvda?) girighet aldrig varit ens under assimilationens korta guldålder. När förföljelserna upphörde under tidigt 1800-tal utfärdade många länder lagar som gav judarna en i princip jämställd position inom arbets-

liv och förvaltning. Detta skrämde många borgare och handelsmän som nu befarade konkurrens. Bland dem levde därför den girige juden kvar. Han fick bli urtypen för den utsugande kapitalisten i Marx ideologi.

Marx och hans propaganda – som Marx själv alltid kallade vetenskap – vann därför snabbt många villiga lyssnare. Detta blev så mycket mer anmärkningsvärt genom att kommunismen senare vann många anhängare bland judar, inte minst i Ryssland eller i revolutionens Sovjet. Hitler menade att kommunismen var en judisk historia rakt igenom. Säkert tänkte han då på att Marx farfar hade varit rabbin. Men han kunde också tänkt på Lev Trotskij, en jude vars ursprungliga efternamn var Bronstein. Han var en av dem som ledde oktoberrevolutionen 1917 medan Lenin tidvis satt gömd i en lägenhet av rädsla för att bli arresterad. Många andra bland revolutionens män var likaså judar. Likt de flesta av dessa hade Trotskij avsagt sig sin judiska identitet. Han sägs ha blivit ursinnig om man påminde honom om den. Stalin såg senare till att avrätta de judar i hög position som inte Lenin före honom hade rensat bort.

Sions vises protokoll

Låt oss backa lite i Rysslands historia! År 1881 mördades tsar Alexander II. Han hade varit en relativt liberal härskare och hade därmed gett judarna i Ryssland ett visst beskydd. En kvinna i gruppen som anklagades för mordet var judinna. Hela skulden lades därför på judarna som folkgrupp vilket ledde till häftiga pogromer i stora delar av Ryssland och Ukraina. (Ordet pogrom är ryska och betyder ungefär ”massaker”, och används i praktiken bara om massakrer på judar). Det kom en väldig våg av judiska flyktingar från Ryssland. De som hade råd for till Nord- eller Sydamerika. Många andra slog sig ner i Östeuropa där judehatet därför växte ytterligare. Den första stora strömmen av judar till det Heliga landet uppstod som jag redan nämnt genom de ryska pogromerna.

Mordet på Alexander II signalerade början till slutet för tsarregimen. Den politiska antisemitism som bl a Marx lanserade ledde i sekelskiftets Ryssland fram till en bok där judarna beskylls för att sträva efter världsherravälde – ”Sions Vises Protokoll”. Boken anses

vara skriven av några ur det sena 1800-talets hemliga ryska polis. Den är i själva verket en lätt omarbetad version av en stridsskrift mot Napoleon III från mitten av 1800-talet. Denne beskylls där för att sträva efter världsherravälde, en beskyllning som nu flyttades över på judar, var de än finns. Skriften är utformad som ett protokoll från ett påstått, hemligt, judiskt ledarskap som skulle vara på väg att ta makten över världen. I Ryssland där tsarregimen var på fallrepet och där många planerade revolution – eller befarade att andra gjorde det – var givetvis den sortens tankar om andras konspirationer lätta att sprida. Boken har varit och är fortfarande flitigt citerad i alla antisemitiska sammanhang. I Arabvärlden säljs den i ständigt nya upplagor. En av dess många lögner är att judar påstås äga alla massmedier, en annan att de ligger bakom all produktion av och handel med narkotika.

Biologisk antisemitism

Arthur de Gobineau är stamfader till den andra sortens antisemitism – den rasistiska. Han gav ut ett digert verk i fyra band under åren 1853-55. I svensk översättning blir titeln ungefär: ”En essä över de mänskliga rasernas ojämlikhet”. Här beskrev han inte bara förmenta biologiska rasskillnader utan poängen med hans arbete var att de olika raserna sades ha olika människovärde, vara olika intelligenta, olika benägna för kultur (i västerländsk mening) etc. Den s k nordiska rasen ansågs ha det ”renaste blodet” och klassades därför högst. I vår mening var detta bokverk – liksom Marx samtidiga skrifter om kapitalism och kommunism – absolut inte vetenskap men gränserna var inte så klara på den tiden utan Gobineaus teser fick vetenskaplig status i mångas ögon.

En av Gobineaus mera betydande lärjungar var kompositören Richard Wagner (1813-83). Han ”höll hov” i Bayreuth – lanserade sig själv som Det Stora Geniet – och spred med sina operor en mängd idéer om ”germanernas” höghet. Med en del skrifter förfäktade han vidare judarnas underlägsenhet. Från England fick han sedermera en svärson – Houston Stewart Chamberlain – som blev en närmast patetisk antisemit, likaledes med rasistiska förtecken. Han blev mer tysk än tyskarna själva och skrev den tredje av 1800-talets viktiga

antisemitiska böcker: ”Artonhundratalets grundvalar”. Han påstod själv efteråt att boken hade skrivits under någon sorts spiritistisk berusning – trance.

Sionismens fader

Sionismen startades av Theodor Herzl (1860-1904) som var en sekulariserad judisk reporter på en dagstidning i Wien. Från början var han helt inställd på judisk assimilation. Men han fick i uppdrag att referera rättegången i Paris mot Alfred Dreyfus och under tiden där förlorade han allt hopp om att judar någonsin skulle bli accepterade i förskingringen. Dreyfus var assimilerad jude och kapten i det franska artilleriet. På grund av sitt judehat hade två av hans kollegor på falska grunder angett honom för att ha sålt försvarshemligheter till tyskarna. Först dömdes Dreyfus mot sitt nekande. Senare, sedan författaren Émile Zola hade skrivit en berömd stridsskrift till hans försvar, togs fallet omsider upp igen och de verkliga bovarna avslöjades till sist. Under tiden hann dock Herzl se så många utslag av fransk antisemitism att han bestämde sig för att judarna måste ha ett eget land där de kunde vara fullvärdiga medborgare genom att styra sig själva. År 1896 gav han därför ut sin bok ”Judestaten”. Tanken att man skulle skapa en judisk nation låg säkert nära till hands eftersom sekelskiftet 1900 var en storhetstid för all nationalism.

Det är tankeväckande att många av de länder som var grogrund för den nya antisemitismen under sent 1800-tal snart nog drabbades av Första världskrigets fasor. Som vi redan förut har sett fanns det i England en hel del förståelse för judarnas situation. Där fanns dock också en myckenhet av antisemitism vilket vi ska se lite längre fram. England slapp uppleva kriget på egen mark även om cirka en million man från det brittiska imperiet dog i striderna. Vi anar ändå allvaret i Guds föresats: ”Den som förbannar dig ska jag förbanna.” (1 Mos 12:3). De väldiga pogromerna i Ryssland föregick den kommunistiska fasan vare sig man är villig eller ej till att se det första som orsak till det andra.

5. Mjölkens och honungens land

Den första gruppen judar som i modern tid flyttade tillbaka till Löfteslandet kom åren närmast efter 1882 på grund av de stora förföljelser som då bröt ut i Ryssland. Var det månne ett land som flyter av mjölk och honung, som de återvände till? Nej, det var till ett skövlat land som mestadels bestod av något som närmast liknade öken, där det inte var sumpmark som producerade malariamyggor. Landet var då en del av det turkiska imperium som ägde bestånd i exakt 400 år (1517-1917). I detta imperium var Palestina ingen självständig enhet utan en ointressant avkrok utan större betydelse varken ekonomiskt eller politiskt. De judiska immigranterna köpte i princip den mark som de bosatte sig på. Marken såldes av ett fåtal mycket rika araber som ofta levde långt därifrån, någon gång i de palestinska städerna men också i Konstantinopel eller Paris. De tog bra betalt. Senare, när de förstod hur angelägna judarna var att få köpa, tog de t o m hutlöst bra betalt. Hur kom det sig då att det fanns mark till salu? Och varför var den så förstörd? Vad hade hänt med mjölkens och honungens land?

Det turkiska förfallet

Svaren på dessa frågor hänger ihop. Det fanns mycket mark att köpa av den enkla orsaken att alltför få kunde eller ville bruka den eftersom den var så förstörd. Hur hade det blivit så? En stor del av svaret har att göra med den allmänna tillbakagång som det turkiska väldet hade genomgått. Under tidig medeltid (långt före turkarnas tid) hade det muslimska väldet varit ledande ifråga om vetenskap och kultur, långt mer än det kristna Europa. Men samtidigt som Europa utvecklades tekniskt och kulturellt efter renässansen stagnerade detta välde som nu regerades av turkar. Dessa som till en början gjort sig goda affärer på att sälja Orientens varor (silke, textilier, kryddor etc.) till Europa blev så småningom i stället alltmer beroende av import från Europa. Det byggdes till exempel inga

fartyg i det turkiska imperiet bland annat för att det fanns för dåligt med träd. Marken var skövlad.

Den industriella revolution som gick fram i Europa under tidigt 1800-tal hade ingen motsvarighet i det turkiska imperiet. Där var det alltjämt hantverk som gällde med uråldriga metoder nedärvda från far till son. Industrierna i Europa – bl a textilindustrin i England – skapade samma varor som de inhemska hantverkarna men till mycket lägre priser. Följden blev import som ledde till arbetslöshet och stora statsfinansiella underskott.

Efter Krimkriget (1853–56) skaffade sig flera västmakter rätten att vaka över de kristnas rättigheter i det turkiska väldet och de fick på köpet handelspolitiska fördelar som stärkte deras ekonomiska dominans. Under sent 1800-tal började turkarna dessutom låna stora mängder kapital i Europa. Ofta använde man dock inte de lånade pengarna till investering utan till drift. Dessutom fick man betala skyhöga räntor. Denna lånekarusell bidrog starkt till det turkiska väldets slutliga upplösning.

Orimlig skattepolitik

Bönderna i Mellanöstern var ett kapitel för sig. Där liksom i Europa utgjorde de ryggraden i befolkningen. Men bönderna som klass hade sedan långt före turkarnas tid levt under svåra omständigheter och blev med tiden alltmer utrotningshotade. En viktig orsak var ett mycket gammalt system för beskattning. Ett imperium behöver stora skatteintäkter. Och i denna del av världen hade man sedan mycket länge ordnat skatteuppbörden på ett ganska enkelt, men med tiden alltmer katastrofalt sätt. Man lade nämligen ut uppbörden på entreprenad.

En välbärgad person köpte rätten att ta upp skatt av befolkningen inom ett visst område. Hans köpeskilling blev då statens inkomst medan uppbörden som sådan blev den välbärgade personens väg till ännu större rikedom. Vari låg katastrofen? Uppbördsmannen såg till att få ut så mycket att bönderna i regel levde på svältgränsen. Dessutom bodde uppbördsmännen ofta i Konstantinopel. De såg aldrig de bönder de plundrade och var aldrig intresserade av att hjälpa dem till en teknisk utveckling av jordbruket. Om sådan hade

kommit till stånd hade allas inkomst på sikt naturligtvis stigit. Men nu blev de urgamla och primitiva metoderna kvar i en tid då det europeiska jordbruket utvecklades med nya redskap och nya metoder för gödning och växelbruk. Denna stagnation skedde dessvärre i en region där klimat och terräng gör att jordbruk ofta inte kan drivas utan tekniskt understöd.

Bönder som lever på svältgränsen tänker sällan långsiktigt. Och för ett land som är beroende av deras produkter är det en katastrof om bönderna inte kan skaffa fram mat så det räcker ens åt dem själva. (Detta var en bidragande orsak till att Sovjet kollapsade. Lenin lät skjuta bönder i stora skaror när det blev matbrist på grund av missväxt. Hur han kunde tro att det skulle skapa mer mat är en gåta.)

Bönderna blir nomader

När bönderna inte kunde betala skatt fick de låna pengar till skatten – av uppbördsmannen. När en bonde med tiden var intecknad långt över skorstenen (om sådan fanns!) återstod bara en väg till överlevnad – att i skydd av nattens mörker rymma från gård och grund och bli nomadiserande fåraherde. Marken kom nu i uppbördsmannens ägo och han hade sällan varken lust eller förmåga att ägna sig åt jordbruk. Och några köpare fanns inte varför allt större arealer på det sättet blev obrukade och snart även obrukbara. Matbrist och en kolossal miljöförstöring blev följden. Mat fick importeras med ruinerande konsekvenser för landets ekonomi.

Laglöshet och skövling

Fårhjordar som går från plats till plats brukar som det heter ”beta av” marken. Det är ett bra uttryck som betyder att skövla. Mellan bofasta bönder och nomadiserande beduiner rådde tidvis en sorts ”halvkrig” eftersom de senare också ofta plundrade bönder när de kom åt. Även genom den sortens tilltagande laglöshet minskade därför den odlade jordens areal.

Skövling hade även ägt rum på andra sätt. Träden var för längesedan borta. Och i ett kuperat, trädlöst landskap krävs terrasser för att inte jorden ska spolas bort när det regnar. När ingen skötte terrasserna förföll de och ödeläggelsen blev enorm. Lös jord spolades

bort och stora stenblock var det enda som låg kvar, vilket man kan se än i dag i de bergiga områden av Israel där man ännu inte planterat skog.

Judarna började alltså flytta tillbaka till ett skövlat och ruinerat land. Ännu när det brittiska mandatet upphörde, 1948, såg markfördelningen väster om Jordanfloden ut på följande sätt: Judar ägde 8,6 %, araber ägde 3,3 % . 16,9 % angavs vara mark som tillhört araber men övergivits. 71,2 %, slutligen, var i offentlig ägo och hade alltså dittills förvaltats av den brittiska mandatärmakten. De två sista siffrorna antyder för oss hur mycket av marken som egentligen var herrelös till följd av urgamla sociala missförhållanden. En noggrann fransk undersökning publicerad 1895 utvisade att endast 10 % av landets yta då, i början av återflyttningen, användes för jordbruk. Trots detta började den arabiska propagandan hävda att denna obrukade mark hade uppstått genom att judarna drivit iväg de palestinier som bott där sedan urminnes tider. Därmed fick israelerna ta över de arabiska böndernas hat mot de jordägare som drivit dem, deras förfäder eller deras grannar från gård och grund.

6. Första och andra alijan

Det hade hänt många gånger under historiens lopp att judar försökt flytta tillbaka till Löfteslandet när de blivit alltför hårt trängda. Men först i och med de stora förföljelserna i Ryssland efter Alexander II:s död (1881) skapades ett mera sammanhängande initiativ. Ett sådant behövdes nämligen om projektet skulle överleva.

Det var inte bara att ta sitt pick och pack och åka dit. Var skulle man slå sig ner och vad skulle man leva av? Landet var skövlat och arbetslösheten stor. Ingen ropade efter ett tillskott av arbetskraft. Om man inte dog av svält var risken stor att man i stället skulle dö av malaria. Dessutom kunde man bli angripen i det nya landet på samma sätt som i det man lämnat. En återflyttning var alltså inte ett projekt för enskilda entusiaster – även om sådana inte fattades. En nyetablering krävde samarbete med organiserat stöd från mer lyckligt lottade judar utanför Löfteslandet, annars skulle det inte gå.

Den judiska lokalbefolkningen

Det har alltid funnits judar i Löfteslandet efter år 70. När återflyttningen började fanns det en judisk minoritet i främst fyra städer: Jerusalem, Hebron, Tiberias och Safed. I trakten mellan Tiberias och Safed liksom i Jerusalem anser man t o m att det fanns en judisk majoritet. Judar levde även i Gaza, Haifa, Nablus och i Tyrus (i nuvarande Libanon). Eftersom det turkiska imperiet var i upplösning både ekonomiskt och politiskt fanns också den främlingsfientlighet som brukar dyka upp i sådana situationer. Det anses nog allmänt att judar hade det bättre i islams länder än i de kristna när det muslimska väldet blomstrade (på medeltiden). Men det var då det. Nu fanns det sedan länge en växande muslimsk benägenhet att trakassera judar för deras religion. Joan Peters är den som samlat flest vittnesbörd om dessa trakasserier i sin bok ”From Time Immemorial”.

Återflyttning krävde alltså ekonomiskt stöd utifrån. Detta hade varit nödvändigt redan för de immigranter som kom på mitten av 1800-talet. Mellan 1840 och 1880 växte den judiska befolkningen lugnt och stilla från cirka 10 000 till 24 000. Jerusalem fick på det

sättet en judisk majoritet redan på 1870-talet. De som kom bosatte sig nämligen i städerna och långt mer än 50 % levde i huvudsak på bidrag från rika judar i USA. Men på sådana villkor kunde inte en återflyttning i större skala äga rum. Det vore som att hålla liv i en död med hjälp av respirator.

Jordbruket måste återskapas

Så vad göra? Moses Montefiori (som lät bygga en väderkvarn som nu står mitt i Jerusalem) var en eldsjäl som i mitten av 1800-talet startade utbildning i handel och jordbruk. När den första alijan kom i början av 1880-talet upprättade man i samma anda några bosättningar på landsbygden där man avsåg att livnära sig på jordbruk. Man försökte också tidigt att organisera sig så att immigrationen inte skulle vara den enskildes företag. Snart nog insåg man dock att jordbruk i dessa trakter inte var någon enkel uppgift. För det första var ju de nykomna judarna inte några jordbrukare. Judar hade sällan fått äga odlingsbar mark i de länder de kom från. För det andra var klimatet och bristen på vatten ett stort hinder. Som tredje svårighet att övervinna hade man den stora jordförstöring som fanns överallt.

Även om man avsåg att med tiden bli självförsörjande var det lång väg dit. Man fick söka lösningar på sina problem utefter tre vägar. För det första behövdes ett fortsatt inflöde av pengar inte bara för överlevnad utan också för investeringar. Den som i början svarade för det största understödet var baron Edmond de Rothschild, som länge gav anonyma bidrag. Totalt sägs han ha donerat £ 1,5 miljoner brittiska pund – i den tidens penningvärde! Lösning nummer två bestod i att man anställde araber eller lockade dit judar från Jemen som kunde konsten att bruka jord under de ytterst speciella förhållanden som rådde där och då. Slutligen satsade man på forskning och utbildning. Nya grödor och tekniker som var anpassade till jord och klimat måste tas fram. Konstbevattning måste skapas.

En tuff tillvaro

Under de tidiga åren brottades de nya bosättningarna alltså med oerhörda svårigheter. Till allt annat kom en växande fientlighet

från många araber. Tidvis fick bosättningar utrymmas, även om de nästan alltid återtogs senare. Många immigranter gav upp och lämnade livet på de lantliga bosättningarna för att flytta till städerna. En del lämnade också landet för gott, mest för att emigrera till USA. En sak ter sig därför ganska säker: det hade inte blivit någon verklig återflyttning och ingen nation Israel om det inte hade rått mycket svåra förhållanden för judar i Europa. Mose hade inte heller fått folket med sig ut i öknen om de hade levt i stort välstånd och frihet i Egypten.

Hur många kom det då till Palestina under den första och andra alijan? År 1880 fanns det ungefär 24 000 judar i landet tillsammans med 470 000 araber. Mellan 1880 och 1903 (första alijan) kom det lite drygt 25 000 immigranter. De tio följande åren (andra alijan, 04 - 14) kom det ytterligare cirka 40 000. År 1914 räknade man 90 000 judar och 500 000 araber.

Ungefär hälften av alla judar levde 1914 i Jerusalem (ca 45 000). Ett femtiotal bosättningar etablerades under tiden fram till 1914 främst på Saronslätten och i området runt Genesaret. I de bosättningar som drev jordbruk bodde då cirka 12 000 judar. Dessa hade omkring 6000 araber anställda. Tel Aviv grundlades 1908 som förstad till Jaffa på sanddynerna norr om staden. Det blev med tiden den första rent judiska staden.

Bortsett från Jerusalem med omnejd hade de araber som bodde i Judéens och framför allt Samariens bergsbygd ännu så länge inte märkt mycket av den judiska invandringen. Här dröjde det nämligen länge innan judiska bosättningar kom till stånd. Det var från dessa rent arabiska områden som det stora upproret 1936-39 organiserades.

Redan före Första världskriget hade elva bosättningar utsatts för regelrätt angrepp av araber. Under detta krig erövrades Palestina av engelska trupper. Samtidigt utbröt svåra förföljelser mot judarna i Palestina. Antalet judar reducerades i första hand genom utvandring så att det efter kriget bara fanns 56 000 mot nästan 90 000 före kriget. Alla bosättningar fanns dock kvar. Man hade till och med grundat ett par nya.

7. Nationalhem eller judestat?

Första världskriget förde med sig en rad viktiga förändringar när det gäller den judiska återflyttningen till Löfteslandet. För det första tog engelsmännen makten från turkarna och upprättade med stöd av NF (Nationernas Förbund) ett så kallat mandat över det som i dag är Israel och Jordanien. Vidare drog den kommunistiska revolutionen och det efterföljande inbördeskriget i Ryssland med sig att nya skaror av judar sökte sig ett nytt hemland i Palestina.

Turkiet hade ställt sig på centralmakternas (Tysklands och Österrikes) sida i kriget och hörde alltså till krigets förlorare. Engelsmännen som redan tidigare haft ett kolonialt välde i Egypten intog Palestina söderifrån under år 1917. Även fransmännen hade hållit sig framme när det turkiska imperiet började falla sönder och hade redan under tidigt 1800-tal lagt under sig Algeriet, Tunisien och Marocko. Nu skaffade sig Frankrike även ett inflytande i Mellanöstern – i Syrien och Libanon.

Europa väcker arabernas vrede

De engelska och franska utrikesministrarna hade nämligen redan våren 1916 i hemlighet delat hela regionen emellan sig i ett avtal som bär deras namn: Sykes-Picotavtalet. Detta avtal hölls hemligt för den arabiska befolkning som man tänkte ta makten över. Man ville ju komma som ”befriare” och inte som rövare som redan styckat rovet innan det ens var taget. Hemligheten avslöjades dock för araberna av Lenin en bit in på 20-talet eftersom den tsarryska regeringen hade varit med på ett hörn när avtalet slöts före revolutionen. Än i dag uppväcker minnet av detta fördrag vrede i Arabvärlden för att européerna hade fräckheten att dela upp landområden som de inte förfogade över bakom ryggen på dem som levde där.

Året 1917, den 2 november, utfärdade den engelska regeringen den s k Balfour-deklarationen. Denna hade tillkommit genom sionistiskt lobbyarbete. Men lord Arthur Balfour (1863-1945) som var premiärminister vid detta tillfälle var inte en person som låtit övertala sig

motvilligt. Han tillhörde den kristna tradition med rötter i 1600-talet där man på basen av Gamla testamentet hade predikat om judarnas återkomst och också gjort vad man kunnat för att bana väg för den långt innan sionismen var uppfunnen som praktiskt, judiskt handlingsprogram. Balfour-deklarationen är ställd som ett brev till lord Walter Rothschild där man utan närmare precisering säger sig vilja sträva till att upprätta ”a national home for the Jewish people” (= ett judiskt nationalhem) i Palestina.

Glädjen bland de aktiva sionisterna var stor över denna principförklaring avgiven i samband med det engelska intåget i Jerusalem. När NF några år senare (1922) formellt gav England i uppgift (”mandat”) att förvalta Palestina var det också med en uttrycklig målsättning att man därmed just skulle skapa ett ”nationellt hem” för judar. Den judiska besvikelsen blev sedan desto bittrare när det med tiden blev uppenbart att de som avgett deklarationen snart nog avgick från sina poster och ersattes med andra. Även de som kom i stället var visserligen bundna av NF:s mandat men de gjorde vad de kunde för att inte genomföra det.

Den engelska administrationen tog därför aldrig tillbaka Balfours och den engelska regeringens stolta deklaration. Men man kan inte heller säga att den någonsin genomförde den ens som kompromiss. Deklarationen blev ett papper utan större praktisk betydelse än att den kanske samlade det arabiska motståndet och ökade spänningen mellan judar och engelsmän på plats i Jerusalem.

Vad är ett nationalhem?

Det visade sig nämligen snart vara en olycka att man inte från början definierade vad man menade med begreppet ”nationalhem”. Termen valdes efter noggrant övervägande för att inte arabiskt motstånd skulle uppstå. Åsyftades en rent judisk stat såsom Herzl hade menat i sin bok ”Der Judenstaat”? Eller tänkte man sig en evig engelsk närvaro med glada judar och araber som lydiga koloniala undersåtar? Vid de sionistiska årskongresserna blev meningarna snabbt mycket delade och under 20-talet blev den inbördes stämningen tidvis mycket bitter.

I den Sionistiska världsorganisationen uppstod det ett parti som kallade sig revisionister. Med Lev Jabotinsky i spetsen ville dessa med öppet visir genomföra hela Herzls program med en judisk stat utan några diplomatiska kompromisser. De ansåg att man redan anpassat sig för långt till engelsmännens planer. Det behövdes en revision av hela projektet så att det kom i nivå med Herzls visioner, menade de. Majoriteten inom den Sionistiska världskongressen var dock angelägen att gå fredligt fram för att inte i onödan stöta sig med engelsmännen eller araberna.

Man kan förstå att araber som bodde i det område som judarna ville göra till en judisk stat kunde känna sig oroade och undra om de på sin höjd skulle bli en sorts andra klass medborgare. Denna fråga kuggade in i en annan som också blev ganska inflammerad: Skulle judiska företag anställa araber eller skulle man reservera alla jobb för judar? Om man anställde araber skulle dessa löpa risken att bli ett proletariat som fick ”göra jobbet”. Om man inte anställde skulle det bli en sorts apartheid – och hur skulle man då bemöta araberna när man kom så långt som till att bilda en judisk stat? Här fanns redan på 20-talet fröet till den flyktingproblematik som fått hela politiken i Mellanöstern att gå i baklås.

Arabiskt understöd och judiskt motstånd

Inte alla araber såg dock den judiska invandringen som något negativt. Somliga, främst bland de rika, hälsade den som en möjlighet att lyfta landet ur dess nirvana-liknande efterblivenhet. Den judiska pionjärandan tog tag i problem som den lokala befolkningen skjutit framför sig i århundraden. Det arabiska motståndet mot judisk invandring uppstod ändå tidigt, långt före Balfour-deklarationen, faktiskt till en del även före den första alijan. De flesta i den lilla men stenrika överklassen av jordägare gjorde också vad de kunde för att stoppa eller försvåra judisk invandring – åtminstone som det verkade. Ett viktigt motiv för deras del var nämligen att de kunde ta så mycket bättre betalt för marken när den såldes ”under bordet”. Och sålde gjorde de naturligtvis ändå. De frågade ju sedan gammalt inte efter hur det gick med landet.

Många av de judar som flyttat till landet före den första alijan hade inget jobb utan levde på allmosor från rika västerländska judar. De blev märkligt nog också motståndare till en växande judisk invandring. De oroades nämligen av tanken att deras bidrag skulle minska om judarna blev fler. Och till en början var de inte heller mycket till arbetskraft att räkna med för de nykomna pionjärerna, vana som de var att leva på understöd.